

УДК: 338.48(477)

Л.В. Забуранна

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій функціонування туристичного ринку України на сучасному етапі та визначення основних перешкод розвитку вітчизняного внутрішнього туризму.

The article is devoted to the research of basic tendencies of functioning tourist market in Ukraine on the modern stage and to the determination of basic obstacles development of domestic internal tourism.

Ключові слова: туризм, туристичний ринок, туристичні підприємства, турпотік, внутрішній туризм.

Туризм сьогодні — це сфера соціально-економічного комплексу, яка в багатьох країнах перетворилася на індустрію, що бурхливо розвивається. На сьогодні кожне 7-е робоче місце в світі припадає на туристичний бізнес.

За прогнозами світової туристичної організації, до 2020 р. кількість міжнародних туристичних прибутків складе 1,6 млрд. дол. США, тобто в 3 рази перевищить показники 2000 р. Туристичний ринок в Україні знаходиться на стадії становлення, особливо після значного спаду під час світової фінансової кризи [1]. Поліпшення рівня та умов життя вводить туризм до споживчої суспільної моделі, особливо міського населення, стимулюючи попит і формуючи ринок туристичних послуг. Туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави.

Питання, пов'язані з визначенням економічного впливу на розвиток туристичної сфери та основних тенденцій розвитку туристичного ринку досліджуються вітчизняними і зарубіжними фахівцями, зокрема такими, як: В.Г. Герасименко, В.Г. Гуляєв, А.П. Дурович, М.І. Кабушкін, В.М. Козирєв, О.Д. Король, М.П. Крачило, В.І. Нікіфоров, І.І. Ополченев, Т.В. Чернова, І.М. Школа та ін. Проте залишається необхідність у постійному моніторингу розвитку вітчизняного туристичного ринку у зв'язку з високою динамічністю зовнішнього середовища.

Метою написання статті є дослідження основних тенденцій функціонування туристичного ринку України на сучасному етапі та визначення основних перешкод розвитку вітчизняного внутрішнього туризму.

Організаційними формами туризму в Україні є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм — подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм — подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни, тобто за межі митної території України. Внутрішній туризм — це поїздки відвідувачів-резидентів за межі свого звичайного середовища, але в межах своєї країни, тобто подорожі в межах країни осіб, які постійно проживають в Україні. З усіх видів туризму найбільш розповсюдженим для України за кількістю туристів є внутрішній туризм, а за туристичним оборотом — виїзний (табл. 1).

Як свідчать розрахунки, за 2002–2009 роки частка осіб, охоплених внутрішнім туризмом, знизилася на 20,4 %, а частка громадян України, які виїжджали за кордон, зросла на 26,5 %. Частка іноземних туристів знизилася у 2009 році порівняно з 2002 роком. В середньому за аналізований період структура туристів за категоріями змінилася на 17,7 % (за лінійним коефіцієнтом структурних зрушень). Такі суттєві зміни у структурі туристів відбулися за рахунок значного зростання частки громадян України, які виїжджали за кордон (рис. 1).

Таблиця 1

**Динаміка кількості туристів та екскурсантів, обслуговуваних туроператорами,
в Україні за 2002–2009 роки*(осіб)**

Роки	Загальна кількість туристів	<i>в тому числі</i>			Кількість екскурсантів
		в'їзних	виїзних	внутрішніх	
2002	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	2856983	590641	344332	1922010	2690810
2004	1890370	436311	441798	1012261	1502031
2005	1825649	326389	566942	932318	1704652
2006	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	22900971	282287	913640	1094170	1909360

Складено за даними [4]

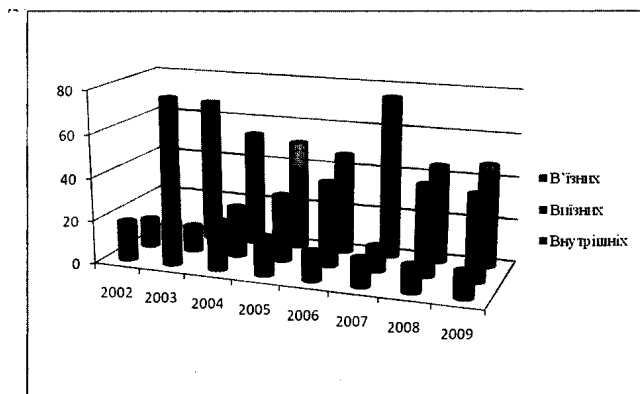

Рис. 1. Розподіл туристів за категоріями в Україні за 2002–2009 роки [5]

За даними рис. 1 у 2008–2009 роках частка громадян, які виїжджали за кордон, за останні вісім років була найвищою і становила 42,1% у 2008 році та 39,9% у 2009 році відповідно. Не зважаючи на зростання загальної кількості туристів в абсолютному виразі, останні два роки фінансової кризи (2008–2009 роки) відобразилися на розвитку туристичної галузі в Україні, про що свідчить динаміка темпів зміни кількості туристів (рис. 1). Відбулося різке зростання темпів зміни кількості виїжджаючих з країни туристів у 2008 році (в 3,8 рази) і зниження темпів зміни кількості громадян, які виїжджали за кордон, у 2009 році на 30%. Це означає, що в цілому за 2009 рік гривневі обороти туристичних підприємств зменшилися на 30%, тому сьогодні туроператори намагаються оптимізувати витрати і вирівняти ринок. Два кризові роки певним чином змінили переваги українських туристів, частково переорієнтувавши їх у середину країни. Світова фінансова криза суттєво вплинула на доходи громадян і змусила їх до економії коштів. Тому у 2009 році темпи зниження кількості осіб, охоплених внутрішнім туризмом, зросли на 33,3%.

Щодо в'їзного туризму, то кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, обслугованих туроператорами, скоротилася на 20% у 2009 році порівняно з 2008 роком. Слід зазначити, що за даними Адміністрації Держприкордонслужби загалом у 2009 році Україну відвідали 20,8 млн. осіб, з яких 1,35 млн. осіб в'їхали в Україну з метою туризму [5]. Однак, з них лише 282,3 тис. осіб користувалися послугами туристичних підприємств у 2009 році за даними Державної служби туризму і курортів (табл. 2). Така ж динаміка спостерігається і у 2010 році: протягом 9 місяців 2010 р. Україну відвідали 16,6 млн. в'їзних (іноземних) туристів, що на 0,8% або на 139 тис. осіб більше, ніж за аналогічний період 2009 року, зростання обсягів в'їзного потоку протягом 9 місяців 2010 р. відбулося за рахунок зростання числа поїздок з приватною метою. Виїзний турпотік за 9 місяців 2010 р. становив 12,9 млн. осіб, що на 11% або на 1,2 млн. осіб більше, ніж за аналогічний період 2009 року. Виїзний турпотік збільшився за рахунок поїздок з метою приватних подорожей та службових поїздок. Організовані поїздки зменшились за рахунок зменшення кількості виїжджаючих українських туристів до: Білорусії (на 73%, або на 32,2 тис. осіб), Польщі (на 38%, або 35,6 тис. осіб), Німеччини (на 30%, або на 12 тис. осіб), Росії (на 24%, або на 40,5 тис. осіб) та Туреччини (на 8%, або на 25,3 тис. осіб), що безумовно пов'язано з фінансовими труднощами, що є наслідком кризових явищ в економіці країни.

Таблиця 2

Динаміка питомої ваги іноземних громадян, обслугованих туроператорами, в Україні за 2006–2009 роки*

Роки	Загальна кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну, тис. осіб	Кількість іноземних громадян, які в'їхали в Україну з метою туризму, тис. осіб	в тому числі	
			кількість іноземних громадян, обслугованих туроператорами, тис. осіб	у % до кількості громадян, які в'їхали з метою туризму
2006	18935,8	1210,2	299,1	24,7
2007	23122,2	1445,0	372,5	25,8
2008	25449,1	1693,3	372,8	22,0
2009	20798,3	1350,2	282,3	20,9

Розрахунки автора за даними Адміністрації Держприкордонслужби України та Державної служби туризму і курортів) [4, 5]

Таким чином, у 2009 році послугами туроператорів користувалося лише 20,9% іноземців, які відвідували Україну з метою туризму. Слід зазначити, що цей показник має негативну тенденцію до зниження (з 24,7% у 2006 році до 20,9% у 2009 році).

За мотивацією поїздки, тобто метою відвідання, у структурі в'їзного потоку іноземних громадян, які відвідують Україну, переважає приватний туризм (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл в'їзного туристичного потоку України за мотивацією поїздки за 2006–2010 роки*

9 міс. року	Кількість іноземних туристів за мотивацією поїздки, тис. осіб			Структура іноземних туристів за мотивацією поїздки, %		
	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка
2006	802,1	1079,6	12622,8	5,5	7,4	87,0
2007	687,8	1342,0	15822,8	3,9	7,5	88,6
2008	859,2	1584,4	17698,0	4,3	7,9	87,9
2009	657,3	1200,1	14598,0	4,0	7,3	88,7
2010	564,9	1002,2	15027,3	3,4	6,0	90,6

Розрахунки автора за даними [4]

Таким чином, серед тих іноземців, хто відвідує Україну, лише 7,22% в середньому приїждять з метою організованого туризму. Починаючи з 2009 року відбувається зниження кількості іноземних туристів на 24,3% порівняно з аналогічним періодом 2008 року, а в 2010 році ще на 16,5% в порівнянні з 2009 роком. Це відбулося, головним чином, за рахунок скорочення кількості іноземних туристів, які приїхали в Україну в рамках організованого туризму та зі службовою поїздкою. Найбільше падіння турпоточу організованого туризму спостерігається з таких країн: Білорусь, Канада, Польща, Росія та США. Падіння турпоточу поїздок зі службовою метою зменшилося з таких країн: Латвія, Молдова, Польща, Росія та Туреччина.

За мотивацією у структурі виїзного потоку громадян також переважає приватний туризм (табл. 4). Виїзний турпотік збільшився за рахунок поїздок з метою приватних подорожей та службових поїздок. В структурі виїзного турпоточу відбулися такі зміни – частка організованого туризму зменшилася з 10,1% за 9 міс. 2009 р. до 7,8% за 9 міс. 2010 р., частка приватного туризму збільшилася з 84,6% за 9 міс. 2009 р. до 87,1% за 9 міс. 2010 р., частка службових поїздок зменшилася з 5,3% за 9 міс. 2009 р. до 5,1% за 9 міс. 2010 р.

Таблиця 4

**Розподіл виїзного туристичного потоку України
за мотивацією поїздки за 2006–2010 роки***

9 міс. року	Кількість туристів за мотивацією поїздки, тис. осіб			Структура туристів за мотивацією поїздки, %		
	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка	службова поїздка	організований туризм	приватна поїздка
2006	597,7	1167,3	11083,5	4,7	9,1	86,3
2007	570,4	1452,1	11288,1	4,3	10,9	84,8
2008	603,8	1263,1	10058,7	5Д	10,6	84,3
2009	611,1	1179,4	9843,3	5,3	10,1	84,6
2010	654,9	999,9	11204,5	5,1	7,8	87,1

Розрахунки автора за даними [3, 4]

Скорочення частки організованого туризму в Україні пояснюється наступними причинами:

1) Збільшення кількості туристів значною мірою відбувається за рахунок тих, хто самостійно організовує свої поїздки, бронює готелі, попри послуги турагенств. Цьому сприяють спрощення порядку перетинання кордонів, велика кількість інформації в Інтернеті, поширення електронної торгівлі туристичними послугами.

2) Відвідувачі з Росії, Білорусі та Молдови, які становлять велику частку іноземного туризму, користуються послугами готелів та санаторіїв, як правило, без посередництва туристичних фірм України, оскільки чудово ознайомлені з нашими можливостями та правилами розміщення. Туристичні підприємства країн-сусідів часто укладають договори на обслуговування туристів безпосередньо з українськими готелями та базами відпочинку.

3) Відвідувачі з країн-сусідів користуються також послугами з розміщення у приватному секторі, які надає мала частка туристичних підприємств.

4) Розповсюдженим для відвідувачів із сусідніх країн є приїзд в Україну до родичів. В такому разі послугами туристичних підприємств вони, звичайно, не користуються [2].

У структурі в'їзного потоку іноземних громадян, які відвідують Україну, серед країн в'їзду переважають країни СНД (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл в'їзного туристичного потоку України за країнами за 2006–2010 роки*

9 міс. року	Кількість іноземних туристів за країнами, млн. осіб			Структура іноземних туристів за країнами, %		
	країни СНД	країни ЄС	інші країни	країни СНД	країни ЄС	інші країни
2006	9,3	4,6	0,1	66,4	32,9	0,7
2007	11,4	5,4	0,6	65,5	31,0	3,4
2008	12,5	7,3	0,4	61,9	36,1	2,0
2009	11,7	4,4	0,3	71,3	26,8	1,8
2010	12,14	4,1	0,4	73	25	2

Розрахунки автора за даними [3, 4]

Таким чином, за 2006–2010 роки частка в'їзного турпотону з країн ЄС знизилася і становила 25% у 2010 році. Спад в'їзного турпотону з країн ЄС відбувся в основному за рахунок зменшення кількості подорожуючих з країн: Польща, Чехія, Данія, Болгарія та Румунія. За цей період частка іноземних туристів з країн СНД зросла і становила 73% у 2010 році за рахунок зростання в'їзного турпотону з Азербайджану, Казахстану, Киргизстану, Узбекистану та Росії.

Серед іноземців, які відвідали Україну, у 2010 році переважали громадяни Російської Федерації, Польщі, Молдови, Білорусі, Угорщини, Румунії, Словаччини, Німеччини, Сполучених Штатів Америки та Узбекистану (табл. 6).

Таблиця 6
Рейтинг 10 основних країн в'їзного туризму в Україні за 9 місяців 2009 року [4]

Рейтинг	Країна	Кількість іноземних туристів, осіб	у % до підсумку
1	Російська Федерація	6339053	38
2	Молдова	3138578	19
3	Білорусь	2335093	14
4	Польща	1633054	10
5	Румунія	735046	5
6	Угорщина	704310	4
7	Словаччина	460532	3
8	Німеччина	176319	1
9	США	98982	0,6
10	Узбекистан	83336	0,4
	Усього	16594427	95,0

Нами також проаналізовано найбільш популярні регіони України для усіх видів, туристичних потоків. Так, серед регіонів країни, які відвідали іноземці, у 2010 році переважали місто Київ, Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, а також Одеська, Запорізька, Харківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька та Дніпропетровська області (табл. 7).

Саме ці 10 регіонів обслуговують 95% іноземців, які відвідують Україну. Дана тенденція щодо країн-лідерів в'їзного туризму залишається стабільною протягом 2005-2010 років. Подібна зацікавленість у нашій країні є гарною передумовою розвитку внутрішнього туристичного ринку, його привабливості та формування нових видів туризму в Україні.

Таблиця 7
Рейтинг 10 основних регіонів в'їзного туризму в Україні за 2010 рік [4]

Рейтинг	Регіон	Кількість іноземних туристів, осіб	у % до підсумку
1	м. Київ	257893	53,3
2	АР Крим	84801	17,5
3	м. Севастополь	56376	11,7
4	Одеська	29183	6,0
5	Запорізька	16606	3,4
6	Харківська	11089	2,3

7	Львівська	9306	1,9
8	Закарпатська	7761	1,6
9	Чернівецька	5828	1,2
10	Дніпропетровська	4873	1,0
	Усього	483716	100,0

Не зважаючи на зростання загальної кількості туристів в абсолютному виразі, два роки фінансової кризи (2008-2009 роки) негативно позначилися на основних показниках розвитку туристичної галузі в Україні, зокрема зниженні темпів зміни кількості виїжджаючих з країни туристів (на 30% у 2009 році), що значною мірою обумовлено зниженням реальних доходів населення і частковою переорієнтацією споживачів на послуги внутрішнього туризму (у 2009 році темпи зниження кількості осіб, охоплених внутрішнім туризмом, зросли на 33,3%). Проведений аналіз стану туристичного ринку показав, що сьогоднішній ринок туристичних послуг характеризується зростанням конкуренції в боротьбі за туристів, що в свою чергу загострює важливість застосування вітчизняними туристичними підприємствами новітніх засобів управління туристичною діяльністю.

1. *Гонтаржевська Л.І.* Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. — 180 с.; 2. *Любіцева О.О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 2-е вид., перероб. та доп. — К: Альтерпрес, 2003. — 436 с.; 3. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/sp/sp_3.htm; 4. Сайт Державної служби курортів і туризму України. [Електронний ресурс]— <http://www.tourism.gov.ua>; 5. Туристичні потоки [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України.